दलित बालबालिकाको प्राथमिक शिक्षामा सहभागिता

शिक्षाशास्त्र सङ्काय एम. एड द्वितीय वर्षको शैक्षिक योजना तथा
व्यवस्थापन कोर्ष नं. ५९८ को आंशिक आवस्यकता
पूरा गर्न तयार गरिएको

शोधपत्र

डिल्लीराम पोखरेल
त्रि.वि. दर्ता नं. ३१,०४८२७९५
परिक्षा रोल नं २१४०१९२

त्रिभुवन विश्वविद्यालय
शिक्षा शास्त्र सङ्काय , शैक्षिक योजना तथा व्यवस्थापन विभाग
सुकुना बहुमुखी क्याम्पस,
इन्द्रपुर, मोरङ
२०६६

त्रिभुवन विश्वविद्यालय

शिक्षाशास्त्र संकाय,

शैक्षिक योजना तथा व्यवस्थापन विभाग

सुकुना बहुमुखी क्याम्पस

इन्द्रपुर, मोरङ

श्री सुकुना बहुमुखी क्याम्पस इन्द्रपुर, मोरङ स्था. २०४८

सिफारिस-पत्र

यस क्यापसका छात्र डिल्लीराम पोखरेलले एम.एड. दितीय वर्षको आंशिक आवश्यकता पूरा गर्नको लागि "बिराटनगर उपमहानगरपालिकाका दलित बालबालिकाको प्राथमिक शिक्षामा सहभागीता" शीर्षकको शैक्षिक, योजना तथा व्यवस्थापन समूह अन्तर्गत स्नातकोत्तर तहको शोधपत्र मेरो प्रत्यक्ष निर्देशनमा रही पूरा गर्नु भएको हो । उहाँले यस शोधपत्रमा प्रस्तुत गर्नु भएको शोधपत्रको अध्ययन, प्रस्तुतिकरण र निष्कर्षप्रति म सन्तुष्ट भई उहाँको उज्ज्वल भविष्यको कामनासाथ शोधपत्रको समग्र मूल्याङ्कनका लागि समिति समक्ष सिफारिस गर्दछु ।

मितिः २०६६ / ५ / २०

उप. प्रा. लक्ष्मी कुमार श्रेष्ठ

शोध-निर्देशक

त्रिभुवन विश्वविद्यालयद्वारा सम्बन्धनप्राप्त

सुकुना बहुमुखी क्याम्पस

SUKUNA MULTIPLE CAMPUS

इन्द्रपुर, मोरङ

INDRAPUR, MORANG

स्थापित : २०४८

☎ : ०२१-४४५६१७

☎ : ०२१-४४५७१७

फ्याक्स : ०२१-४४५७१७

पत्र सङ्ख्या :

चलानी नम्बर :

मिति ....

विषय :

त्रिभुवन विश्व विद्यालय

सुकुना बहुमुखी क्याम्पस

शिक्षाशास्त्र संङ्काय

शैक्षिक योजना तथा व्यवस्थापन विभाग

शोध मूल्याङ्कन समिति

स्वीकृति - पत्र

त्रिभुवन विश्व विद्यालय सुकुना बहुमुखी क्याम्पस, इन्द्रपुर (मोरङ) शिक्षा शास्त्र संकायअन्तर्गत शैक्षिक योजना तथा व्यवस्थापन मूल विषय लिई शिक्षा स्नातककोत्तर तहमा अध्ययन गर्ने रोल नं. २१४०१९२ का छात्र श्री डिल्लीराम पोखरेलले त्रि.वि.वि. शिक्षाशास्त्र संङ्काय अन्तर्गत स्नातकोत्तर तहको द्वितीय वर्षको आंशिक आवश्यकता पूरा गर्ने प्रयोजनार्थ तयार गर्नु भएको "बिराटनगर उपमहानगरपालिकाका दलित बालबालिकाको प्राथमिक शिक्षामा सहभागिता" शीर्षकको शोध-पत्र पूरागरी समग्र स्वीकृतिको लागि प्रस्तुतगर्नु भएको यो शोध-पत्र मूल्याङ्कन समितिबाट स्वीकृत गरिएको छ ।

शोध मूल्याङ्कल समिति

क्र.सं	नाम	पद	हस्ताक्षर
१.	लक्ष्मीकुमार श्रेष्ठ	विभागिय प्रमुख	[signature]
२.	गणेश प्रसाद दहाल	सदस्य, शोध समिति	[signature]
३.	प्रा. डा. वाशुदेव काफ्ले	वह्यपरीक्षक	[signature]

मिति: २०६६/ ६ /१

कृतज्ञता

त्रिभुवन विश्व विद्यालय, सुकुना बहुमुखी क्याम्पस, इन्द्रपुर (मोरङ) शिक्षा शास्त्र संङ्काय अन्तर्गत एम.एड. द्वितीय बर्ष, शैक्षिक योजना तथा व्यवस्थापन विषयको आंशिक आवश्यकता पूरा गर्ने क्रममा "बिराटनगर उपमहानगरपालिकाका दलित बालबालिकाको प्राथमिक शिक्षामा सहभागिता" शीर्षकमा यो शोधपत्र तयार गरिएको हो। यो शोत्रपत्रमा प्राथमिक विद्यालय तहको दलित बालबालिकाहरुको शैक्षिक अवस्थाको अध्ययन गर्ने प्रयत्न गरिएको छ।

यस शोध-पत्र तयार पार्ने क्रममा जुनसुकै बेलामा मलाई बैद्धिक एवम् विषयगत रुपमा प्रस्तावना तथा शोध-पत्र लेखनमा सल्लाह, सुझाव तथा आवश्यक निर्देशन प्रदान गर्नु हुने उप प्राध्यापक लक्ष्मी कुमार श्रेष्ठ, खगेन्द्र लुईटेल, तोयानाथ अधिकारी र शिक्षक साथी योगेन्द्र बहादुर कार्की ज्यूहरु प्रति हार्दिक आभार व्यक्त गर्दछु।

त्यसैगरी यो शोध-पत्र तयार गर्ने कार्यमा तथ्याङ्क सङ्कलन (प्राथमिक तथा सहायक) गर्न सहयोग पुऱ्याउनु हुने प्रधानाध्यापक, विषय शिक्षक, अभिभावक (वि.व्या.स.), विद्यार्थी भाइबहिनीहरू तथा कम्प्युटर सेटिङ्गमा सहयोग गरी दिनु हुने सागर दुलाल भाइलाई समेत हार्दिक धन्यवाद दिन चाहन्छु।

डिल्लीराम पोखरेल

शोध सार

बिराटनगर उपमहानगरपालिकाका दलित बालवालिकाहरुको प्राथमिक शिक्षामा सहभागिता नामक शोधको मुख्य उद्देश्य प्राथमिक विद्यालय उमेरका दलित बालवालिकाहरुको शैक्षिक स्थिति एवंम् शैक्षिक उपलब्धि न्यूनहुने कारणहरुको पहिचान गरी ती समस्याहरुको निराकरणको लागि उपायहरु पत्तालगाई सहभागिता बृद्धि गर्ने रहेको छ ।

यो अध्ययन सर्वेक्षण विधिमा आधारित रहेकाले अनुसन्धान गर्दा प्र. अ. शिक्षक र विद्यार्थीहरूसँग प्रश्नावली फारम भराइएको थियो । अध्ययनमा संख्यात्मक र गुणात्मक दुवै तथ्याङ्क प्रयोग गरिनुका साथै विद्यालयको अभिलेख तथा द्वितीय स्रोतका रुपमा स्थलगत अवलोकन भ्रमणबाट पनि तथ्याङ्क संकलन गरिएको छ ।

दलित परिवारको औसत परिवार संख्या ठूलो छ, दलितको छोराछोरीको पढाईको लागि घरमा अनुकूल वातावरण छैन । घरमा छोराछोरीको पढाई लेखाइमा उचित मार्गनिर्देश एवं सहयोग हुदैन । दलित विद्यार्थीहरूको नियमितता छैन, शैक्षिक उपलब्धि न्युन छ । दलित विद्यार्थीहरूको लागि आवश्यक पर्ने शैक्षिक सामग्री, पोशाक आदि कम उपलब्ध छ र उपलब्ध हुँदा पनि समयमा उपलब्ध हुन सकेको छैन भन्ने यस शोधका मुख्य प्राप्तिहरु रहेका छन् ।

दलित समुदायका बालवालिकाहरुको शिक्षामा सहभागिता वृद्धि गर्न, दलित समुदायमा चेतनाकरण गरी पढनु र पढाउनु पर्छ भन्ने बारेमा शैक्षिक सचेतना ल्याउनु पर्छ । सो को लागि विशेष गरी सरकारी, गैरसरकारी संस्था, स्थानीय संघ संस्था एवं स्थानीय निकायले सक्रिय भूमिका निर्वाह गर्नुपर्छ भन्ने यस अध्ययनको मुख्य सिफारिस रहेको छ ।

बिषय सूची

पृष्ट संख्या

सिफारिस-पत्र	**i**
स्वीकृति-पत्र	**II**
कृतज्ञता	**III**
शोधसार	**IV**
विषयसूची	**V-VI**
तालिका सूची	**VII**
संक्षिप्त शब्दावली	**VIII**

परिच्छेद एक
परिचय

१.१	अध्ययनको पृष्ठभूमि	१
१.२	समस्याको कथन	४
१.३	अध्ययनको महत्व	६
१.४	अध्ययनको उद्देश्य	७
१.५	अनुसन्धानात्मक प्रश्नहरु	८
१.६	अध्ययनको परिसिमा	८
१.७	सम्बन्धित शब्दावलीको परिभाषा	८

परिच्छेद दुई
सैद्धान्तिक ढा“चा र सम्बन्धित साहित्यको पुनरावलोकन

२.१	अध्ययनको सैद्धान्तिक ढाँचा	१३
२.२	सम्बन्धित साहित्यको पुनरावलोकन	१५
२.३	पुनरावलोकनको शैक्षिक उपादेयता	१८

परिच्छेद तीन

अध्ययन विधि

३.१ अध्ययनको जनसङ्ख्या २०

३.२ नमुना छनोट २०

३.३ अध्ययन साधन २०

३.४ तथ्याङ्क सङ्कलन प्रक्रिया २१

३.५ तथ्याङ्क विश्लेषण प्रक्रिया २१

परिच्छेद चार

तथ्याङ्क विश्लेषण र व्याख्या

४.१ तथ्याङ्कको व्याख्या २२

४.२ दलित विद्यार्थीहरुबारे सम्बन्धित प्र.अ. तथा शिक्षकहरुबाट प्राप्त प्रतिक्रियाको स्थिति ३२

४.३ दलित विद्यार्थीहरुसँग गरिएको प्रश्नहरुको उनीहरुबाट प्राप्त प्रतिक्रियाको अवस्था ३५

४.४ अभिभावकहरुलाई सोधिएको प्रश्नको प्रतिक्रियाको अवस्था ३७

परिच्छेद पा“च

प्राप्ति, निष्कर्ष र सिफारिस

५.१ प्राप्ति ४०

५.२ निष्कर्ष ४१

५.३ सिफारिस ४२

सन्दर्भ सामग्री

अनुसूचिहरु

तालिका-सूची

तालिका नं.		पेज नं.
१	वडागत जनसंख्या	१०
२	जातिगत जनसंख्या	११
३	दलित विद्यार्थीको भर्नाको तुलनात्मक स्थिति-२०६४	२३
४	दलित विद्यार्थीको भर्नाको तुलनात्मक स्थिति-२०६५	२४
५	तुलनात्मक विद्यार्थीको विवरण	२५
६	विद्यार्थीको औसत उपस्थिति-२०६४	२६
७	विद्यार्थीको औसत उपस्थिति-२०६५	२७
८	विद्यार्थीको शैक्षिक उपलब्धि शैक्षिक सत्र-२०६४	२८
९	विद्यार्थीको शैक्षिक उपलब्धि शैक्षिक सत्र-२०६५	२९
१०	शैक्षिक उपलब्धिको तुलनात्मक अध्ययन-२०६४/०६५	३०
११	कक्षा छाड्ने र उर्तीण दर	३१
१२	अभिभावकको पेशा	३८

संक्षिप्त शब्दावली

डि. एन. एफ. = दलित नेशनल फेडेरेशन (Dalit National Federation)

इन्सेक = इनफरमल सर्भिसेज सेन्ट/ (Informal services centre)

UNO = United Nations Organisation